

Historiagileak historia ezagutu beharra

Juan SAN MARTIN

Historia gaila erraz nahasten da alde guztietatik begiratu ezik. Uste hortaz ahalegindu nintzen Hondarribiko elizaren historiagintzan, alde batetik ez ezik beste zenbait alderdiren lekukotasunak ere ikusiz, horrela osatu bainuen *Sta. María de la Asunción de Hondarribia. Historia, arquitectura y arte* (1998) liburuan historiari zegokiona.

Hor oinarriturik, ez nuke esan beharrik Hondarribia eta bere inguruak Nafarroa erresumakoak zirela 1200. urtean Gaztelako errege Alfonso VIII.ak erresuma hari itsasorako irteera kendu arte. Ikusi besterik ez dugu Fausto Arocenaren *Guipúzcoa en la Historia* (1964) liburuko VIII. kapitulua.

Bestalde, uste dut nahiko argi utzi nuela *Hondarribia* aldizkaria-ren 74. zenbakiko 18. orrialdean: "Gaztelako erregeen menperatze hura eta XVI. mendeko gudua" zeritzan artikulu hartan. Horrez gainera, egiazko historiagileentzat esan beharrik ez nuke A. Campión-en *Navarra en su vida histórica* (1929) eta J. Yanguas y Miranda-ren *Historia de la conquista del reino de Navarra por el Duque de Alba* (1843) ezagutu beharrezkoak direla gail hauek zerbait jakin nahal duenarentzat. Horietan lekukotasun zehatzez irakur ditzakegu zein sartu zen indarrez, su eta gar, hainbat herritan heriotzak eginaz.

Nork politizatu du gure hizkuntza? Hori galde niezaioke Carlos Rilova Gericó historiagileari, Hondarribiko historiaz gatazkak jarri dituelako. "Luis de Urantz Kultur Taldea-k argitaratzen duen *Boletín de Estudios del Bidasoa*-ren 17. zenbakiko "Del euskera y sus usos en la Edad Moderna" lanaren hasieran, 63. orrialdean, agertzen duena-

gatik. Hor dakarrenez, Euskal Herriko abertzaleak omen pöllitizatze horren errudun.

Gainera, une hori adieraztean, *Euskararen ostarreak* (1998) deritzan nire liburua ere alpatzen du. Baina ezer ulertu ote du? Edonork ikus dezala nire liburu horren 102. orrialdean nioen honako hau: "Zehazki, *Real Cédula de 23 de Junio de 1768*, Carlos III.ak agindua-ren arabera, lehenengo eta bigarren mailako irakaskintzak (enseñanza primaria y secundaria) Estatuko eskola guztietan egin zitzatela "únicamente en lengua castellana". Baina lehenago ere, maisu-maestrei isilpean, era horretako aginduak emanak zituzten Espainiako erregeek, gaztelarari bakarrik bidea emanaz. Adibidez, begira 1717an Felipe V.aren agindua Soldevilaren *Historia de España*-ren bosgarren tomoak 333. orrialdean dakarrena".

C. Rilova Jericó-k, horrez gainera, 87. orrialdean, dio gure hizkuntzaren antzinatasuna "vasco-iberismo" mito hartan oinarriturikoa dela. Baina, uste hori ez ote zen sortu aspaldiko gaztelar ikertzaileengandik? Iturriak behar bezala erabili izan balitu jakingo zuen, bai horixe, Antonio Gómez Moreno ikertzaile bikainak egoki eman zuela horren berri; baina, Gómez Moreno, Antonio Tovar eta Koldo Mitxelena-rekin mintzatua zen euskararekikoan. Gainera, ikus Mitxelenaren "Comentarios en torno a la lengua ibérica" deritzan lana *Zephyrus* aldizkariaren XII. aleko 5-23. orrialdeetan (Salamanca, 1961). Eta gure hizkuntzalari handia zen hontaz beste, zenbait agiri *Textos arcáicos vascos* (Madrid, 1964) liburuan agertu zuenetakoa.

Lekukoak jartzean, gai bakoitzean horietan ongi jakiteaz beraien nortasuna irabazi dutenak izan behar dira.

Harrigarria baderitzogu ere, "Marte Cristianísimo" *Guerra y paz en la frontera del Bidasoa (1661-1714)*", "*Luis de Urantzú*" *Kultur Taldearen Aldizkaria*" (Irailaren 1999koan) berriz ere, gatazka sortuz, sarrerakoan (ikus 20.or.) antzerako iritzi berdintsuetan oinarritzen da.

Erdi Aro garaian Nafarroa eta Gaztelania erresumen artean piztu ziren guduak Bizkaiko jauna noraezean jarriz eta, nolabait baketzeko, elkarren arteko mugak jarri zituzten. Baina, gogoan izan Aragoi eta Gaztelako Erregetza blok, edonork dakienez, XI. mende hasieran, Nafarroako Santxo III. Handia zeritzanak sortu zituela arabeel kendu zizkien lurraldeetan eta bere semeen artean zatitu zituela: Gaztelako erregetza sortuz Fernando I.arekin eta Aragoikoa Ramiro I.arekin. Nork uste izango zuen horien ondokoek izango zirenik Nafarroako erregetza hondatuko zutenak? Egia esan, feudal garaiko eredu haiek

ez zuten zaintzen etikarik eta jatorriz senideak izan arren, ezin elkarri amore eman; eta, nor gehiagoka, guduz ballatzen ziren.

Ez ahaztu, Nafarroako errege García Sánchez V., "Maxerakoak", 1051ean eman zuela Bizkai aldeko monastegiei Privilegio berezia. Eta Santxo VI. errege "Jakitun" hark Durangoko nekazariei foruak. Hala ere, aldi hartan bi erregetzak bakeak egin ezinik zebiltzan.

Horrek eraman zituen XII. mendearen azken aldera, bakebiderako mugatzat marka jarriz erabakiak hartzera, elkarren artean hitzarmen bat onartuz, 1179. urtean: karolingioen erara jarri zuten muga "*inter Bizcariam et Ipuciam*". Hau zen marka Itziartik Durangoraino eta Araba barnera arte. Tarte muga horregatik datorkigu Debarrua-ren barrenaldea eta Artibai herriek osatzen zuten Markina: Elgoibar (Mendaro edo Astigarribiara arte), Eibar, Plaentzia (Soraluze-Erlaibia), Xemein (oraingo Markina) eta Etxebarria.

Hala ere Gaztelako errege Alfonso VIII.a ausartu zen 1200. urtean ekintzak aurrerago eramatera eta Araba eta Gipuzkoa bereganatzean marka hortaz jabetu zen, Debarrua Gipuzkoako probintzi honi itsatsiz. Handik hamalau urte geroago Durangaldea Bizkalko jaunari eman zion, nolabaiteko adiskidetasuna sortarazi nahirik. Eta zehaztasun handirik ez izan arren, uste dut, Artibai aldea ere orduan pasatu zuela Bizkaira.

Abertzaletasunak berez ez du eramaten herri bat bere burujabetzaren alde inperialista erako beste aberri batek hortara bultzatuz behartzen ez badu.

Hala ere, esan beharra dut, Gaztelaniako lehen errege haiek gure probintzietan Batzar Nagusiak aspalditik zituzten foruak errespetatuz, elkarren artean aski ongi konpondu zirela. Baita ere 1812. urtean Cadizko Konstituzioa onartzean partalde izan zirela. Baina, esan beharra dut, 1820. urtetik, hiru urtez, liberalak nagusituz eta Frantziako politikaren arauak jarriz Batzar Nagusiak kentzen hastetik hasi zirela elkarren arteko iskanbilak.

Baina, ordurako ohartua zen M. Larramendi, gure Argien-aldiko edo ilustrazioaren sarrera ekarri zuena gizon argi bezain zorrotza. Hortaz irakurgarria da J. Ig. Tellechea Idígoras-ek bere sarreraz, oharrez eta atzizkiz argitaratu zuen Larramendiren *Sobre los Fueros de Guipúzcoa* (1983) liburua. Eta argitaratzalleak bere sarrerakoaren XLIV-XLV orrialdeetan dioena kontutan hartzekoa da.

Larramendi berberak zioen, 275. orrialdean agertzen denez:

"Errege-kontseju nagusiaren buruak agin-dezan, ta hau ere debeka-dezan, Hiriak elkarganatzea ta behar zan bezala biltzea, ahalik balu ta iñolz izandu baleu bezala, Fuero gureak ematen digun eskua kentzeko eta itxitzeko bidea? Baña zergatik horrela dabilzan, berak dakite; baita beste guztiok ere badakigul halabaiñan agerian zebiltzan. Eztali behar, ez behar; eztali nahi, ezkuta ezin zitekeena ta Gipuzkoari zekarrena bidegaberik latzena ta miñena". Horrez gainera, 276. orr. berriz: "Badakite bada horrelako aginteak eskatzea, ta erakartea, dala goitikan behera gure fueroa haustea: eta eztirala egin beharrak, baizik hutsetsik obeditu beharrak. Badakite, ez gobernarriak ezen ez eta harekin batean bere bilguma osoak ere, ezin kendu digula fueroak ematen digun eskua, libertatea ta bidea."

Irakurgarria, baita ere, liburu hortaz J. Antonio Ayestarán Lekuonak diona. Irakurri besterik ez dugu 1984an Eusko Ikaskuntzaren *RIEV* aldizkarian XXIX. zenbakiko 107-113. orrialdeetan idatzi zuena.

Bidasoaren bi alderdietako euskaldunok elkarrengandik zatitua gu utzi gaitu Gaztelako erregea Irun eta Hondarribiaz jabetu zenetik.

Eta hizkuntzarekikoan zer esan? Gure euskara hor zen oraingo talde politiko guziak sortu baino lehenagotik. Eta XVII. mendera arte, Europako mendebaldean, latina zen hizkuntza unibertsala eta Unibertsitate guztietan ikasketak egiteko baliagarria zen, oraingo Estatuak beraien hizkuntzak indarrez beharturik sartu arte. Gai hontaz, historiagile denak, beharrezkoa du M.S. Anderson-ek Oxford-eko Unibertsitatean burutu zuen tesi hura: *18th Century Europe 1713-1789* izenburuz 1966an agertua. Gaur, gaztelera irakurri ezinik ez dugu, zeren Ricardo Haas-ek itzulia 1968. urtean México-n argitaratu baitzuen. Anderson-ek garai hartako jokabideak ongi estudiatuak zituen.

Hala ere, Espainian, 1978ko Konstituzioak ez zuen Jarrailu Suitzakoaren bide eredarria, ezta ere ONUK 1948. Urtean giza eskubideez agertu zuen ageriaren 2. artikulua bere orokortasunean adierazten duena. Baina oroiagarriagoa dugu oraindik Unesco erakundearen *L'emploi des langues vernaculaires dans l'enseignement* (1953) guziontzat hain gomendagarria dena. Unibertsalki horiek kontutan harturik idatzi nuen Euskararen ostarreak liburuko lehen partean VI. kapitulua (ikus 60-69. orrialdeetan). Nire liburu honen alpamen soliak ez du ezertarako balio, bertan agertzen nuena ulertu ezik.

Hizkuntza guziak dira errespetagarriak eta normalena da gu guretik joatea besteak errespetatu eta gure errespetaraziz.